

УДК 159.922.62, 159.923.2

Т. Є. Ковалева

викладач кафедри психології та моніторингових досліджень Кримського республіканського інституту післядипломної освіти (м. Сімферополь), здобувачка РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»(м. Ялта)
Кримський республіканський інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Сімферополь, вул. Леніна, 15
e-mail: chudokovaleva@mail.ru

УНІВЕРСУМНИЙ ЧИННИК САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ДОРОСЛОГО

Аргументується універсумний чинник самоактуалізації людини у період дорослості, котрий є складним інтегральним та диференційним конструктом. Виокремленні й обгрунтовані основні його складові з дотриманням вимог юнгіанського принципу кватерності, такі як самоздійснення, позитивна Я-концепція, самотворення та самореалізація. Самоздійснення являє собою першопричину зазначеного психологічного явища, котре спричинює відкриття нових вимірів буття особистості, позитивна Я-концепція вибудовує внутрішні умови самоактуалізування, самотворення становить процес самовдосконалення, вміння акумулювати резерви власного психодуховного розвитку. Самореалізація розкрита як перманентний стан-результат єднання всіх власних внутрішніх сил і потенцій людини (універсума).

Ключові слова: універсумний чинник самоактуалізації, самоздійснення, позитивна Я-концепція, самотворення та самореалізація.

Постановка проблеми. Самоактуалізація дорослого є важливою міждисциплінарною, багатоаспектною, комплексною проблемою в системі наук про людину, котра дозволяє значно розширити його потенційні можливості за рахунок власних зусиль, переконань, ціннісних орієнтацій та мотивів. У психологічній науці існує складність і неоднозначність трактування і виділення основних компонентів структури самоактуалізації особистості та специфіки її прояву на різних вікових етапах і в різних сферах життєдіяльності. Ця суперечність зумовлює необхідність теоретичного й методологічного обгрунтування самоактуалізації в контексті самосвідомості і свідомості людини та упредметненого розгляду психологічних чинників, від яких залежить процес і результат її руху-розвитку. Тому особливої уваги потребує виокремлення й обгрунтування основних чинників самоактуалізації зрілої особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні психологічні дослідження зазвичай вивчають окремі аспекти самоактуалізації, будуючи тезаурус особистісної динаміки. У працях, присвячених розгляду взаємозв'язку самоактуалізації і творчості, дослідники доходять висновку, що здійснення самореалізації більшою мірою можливе для людей творчих професій, або для тих, хто сприймає своє життя і професію як акт творчості. Це підтверджується численними психологічними дослідженнями творчості (В. А. Роменець, В. О. Моляко, П. Вайнцвайг, Б. Кедров, А. Матейко, Я. О. Пономарьов, Н. Ф. Вішнякова) [3]. Багато уваги приділяється гендерним особливостям самоактуалізації (Т. М. Говорун, О. М. Кікінежді, В. П. Кравець), зокрема, Л. М. Кобильник виявила вищий рівень самоактуалізації у жіночій частини студентства [3]. Водночас дослідження професійної самоактуалізації жінки здійснювали В. А. Гупаловська, О. М. Мірошніченко, Т. П. Вівчарик [3]. Але спеціальні дослідження, присвячені визначенню й обгрунтуванню психо-

логічних чинників самоактуалізації особистості у вітчизняній культурі, нам не відомі, хоча саме ця проблема є надзвичайно важливою для розуміння цього процесу в онтогенезі в умовах сучасної української реальності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Раніше здійснений автором теоретико-методологічний аналіз [3, 9] виявив основні системоутворювальні психологічні чинники самоактуалізації особистості дорослого віку у взаємозв'язку з образами суб'єктивної реальності, такі як: індивідний, суб'єктивний, особистісний, індивідуальнісний та універсумний. Також, була новостворена категорійна матриця процесу самоактуалізації, що відображає взаємозв'язки та взаєморозташування її складових у єдиній системі й дозволяє досягнути змістовно-смысловому наповнення кожної задіяної категорії [9]. Це закономірно ставить проблему належного обґрунтування кожного із вище зазначених чинників, передусім чіткості у виробленні цілісної системи взаємоузгоджених явищ та процесів.

Постановка завдання. Звідси постає мета даної роботи — обґрунтування універсумного чинника самоактуалізації особистості та його основних складових у період дорослості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розвиток різноманіття індивідуальних здібностей і талантів, здатність до самоактуалізації уможливило спроможність людини досягати вищий рівень буття, переживати повноту власної екзистенції, тобто виявляється як універсум, у котрому вперше конститується її справжнє Я та підсумовуються здобутки самоактуалізаційної активності. Цей «вищий рівень духовного розвитку людини проявляється у цілковитому усвідомленні нею сенсу свого життя, у пізнанні своєї причетності до світу, у відчутті духовної єдності з Універсумом» [8, С. 372]. Сукупність модусів людської суб'єктивності відображає логіку їх ускладнення в контексті становлення цілісності життєвого саморуху-поступу на шляху самоекзистенції як новоутворення дорослої людини в низці актів самоздійснення: самоактуалізація — позитивна Я-концепція — самотворення — самореалізація. Усі названі акти-діяння являють собою осмислення особою різних сторін її загального саморозвитку в результативному та процесному вимірах не тільки як індивідуальності, а й як всезагальності. Саме така здушевлена особа обирає і вчинково здійснює власну, незалежну від зовнішніх впливів, позицію. У цьому розумінні мовиться про тенденцію самоздійснення людини як індивіда, суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсума.

Причому очевидно, що універсумний чинник самоактуалізації розкривається через вищу психодуховну форму самотворення власного індивідуального світу Я особи та її центральну ланку — позитивно-гармонійну Я-концепцію [див. 2]. В. А. Романець обґрунтовує поле вчинкового ускладнення цілеспрямованої активності кожного, поєднує спосіб його буття із творчістю, що допомагає творити себе та здійснювати повноцінний процес Еґо-інтеграції, дає змогу вибирати оптимальну лінію у процесі самоздійснення шляхом самоактуалізації і плекання власного Я [5; 6]. Відповідно до категорійної матриці [9] методологічно обґрунтовано, що людина набуває рис універсуму через самоздійснення, позитивну Я-концепцію, самотворення та самореалізацію (рис. 1).

Самоздійснення у самоактуалізаційному наповненні — це форма психодуховної активності людини, що є компонентом структури її самосвідомості, котра сукупно виявляється у процесах, які забезпечують наступність учинкових дій: отримання знань про себе, формування ставлення до себе, його співвідношення з ідеалами, спроби самовираження, самоствердження та самореалізування. Водночас самоздійснення — це універсальна властивість індивідуальності, «самобуття»,

1 — самоздійснення (самосотвірна причина психологічного явища, процесу): відкриття нових вимірів буття, що дозволяють універсумно зорієнтованій особистості виявляти у світі нові горизонти ковтальної екзистенційності

2 — позитивна Я-концепція (внутрішня умова самоактуалізації): стійке внутрішньо узгоджене, позитивне ставлення особистості до себе, через її самоповагу, самоприйняття, відчуття власної цінності в усіх аспектах життєдіяльності (фізичному, соціальному, розумовому, емоційному, духовному)

4 — самореалізація є перманентним станом-результатом високорозвинутої людини (універсума), якій властиві певний рівень самосвідомості, самопізнання, самовизначення, саморефлексії, та високій рівень самотворення як пикове переживання моментів єднання всіх власних внутрішніх сил і потенцій

3 — самотворення: натхненний процес самовдосконалення, вміння акумулювати резерви власного психодуховного розвитку, актуалізувати потенційний зміст своєї самосвідомості, створювати нові смислоформи на матеріалі світу у самому собі

Рис. 1. Основні складові універсумного чинника самоактуалізації дорослого

наявність якої і визначає цілісність людського Я, його самоідентичність. Водночас це також універсальна форма діяльності й учинення, що спричинена духовними потребами. Тому самоздійснення уможливує самореалізацію людини як духовної субстанції, передбачає акти сакрального вираження себе у світі. Але світ — це не тільки простір для реалізації потенцій, можливостей. Сама особистість активно обирає ті вектори життєдіяння, котрі справді варті реалізації, бере на себе відповідальність за власний вибір, причому як перед собою, так і перед іншими людьми, котрих цей вибір може якимось чином торкнутися. Однак, постає не стільки проблема вибору потенцій, скільки проблема ефективного їх здійснення (тим самим здійснення себе). Її розв'язання отримує адекватний спосіб тоді, коли самоздійснення стає творчістю із реалізації себе майбутнього з урахуванням досвіду минулого, яка забезпечує оновлення та збагачення простру тих ціннісних і смислових складових образу світу людини, від яких залежить актуалізація її психодуховних горизонтів самоздійснення. Останнє постає як духовне опанування себе (власними здібностями, потенціалом розвитку, спонтанністю), яке відбувається в актах взаємодії «психічного» і «духовного», народжуючи універсальні новоутворення людини як особистості та індивідуальності (вірування, мрії, креативність, любов та ін.).

Із процесного боку самоздійснення доречно розглядати як пріоритетну зміну глибини цілісного особистісно-діяльнісного стану людини, під час якого саморозкривається, поновлюється і вдосконалюється її духовна сутність: розширюється сфера екзистенційного проникнення у різні аспекти та виміри буття, досягаються його вищі плани та обрії. Це можливо лише у результаті глибинно-вершинної сутнісної роботи людини над своєю універсумністю, тобто над прийняттям та осмисленням істинних, справжніх цінностей життя, а потім їх означення й повсякденне обстоювання через розвиток своїх духовних джерел самісного розвитку. Тому нужда-потреба самоздійснення є першопричиною самоактуалізаційного процесу на універсумному рівні функціонування психоструктури людини.

Отже, процесно самоздійснення організується людською індивідуальністю як творчість і форма його екзистенційного розкриття як універсума. Закономірно, що

його формовияв знаходиться в особливій духовній цілісності людини, котру у філософських дослідженнях пов'язують передусім з її унікальністю і неповторністю, а відтак й автономністю. Загалом названої цілісності визначає міра інтеграції якостей і рис людини як індивіда, суб'єкта, особистості та індивідуальності із її самістю як інтегральним психодуховним центром.

Самість, актуалізуючи певні смислові горизонти самосвідомості, прагне до акмекульмінації способу самореалізації особистістю власного життєвого шляху. Тому акме виступає як ступінь, а психодуховна цілісність — як вираження самоздійснення людини. Досягнути стану акме і в кінцевому підсумку самоздійснитися можливо лише на шляху безупинного саморозвитку, коли вона жадає змін, вчинково домагається цілей, виконує своє призначення у житті, усвідомлює себе з універсумних позицій. І чим глибше особа усвідомлює себе внутрішньо вільною, самостійно мислячою, творчою, відповідальною за свої вчинки у внутрішньо благодатних актах самоактуалізації, тим наполегливіше прагне самоздійснення у різних сферах суспільного повсякдення. Ось чому самоздійснення являє собою першопричину самоактуалізування на універсумном рівні функціонування психічної структури людини.

Для розкриття своїх найкращих потенційних можливостей людина покликана сповідувати той стиль життя, котрий зорієнтований на самоздійснення, постійне усвідомлення свого величного життєвого призначення, яке виходить за рамки буденності. Актуалізація самоздійснення у форматі свідомості досягається лише з допомогою глибинної сутнісної роботи над собою. Якість вказаного самоздійснення усе ж вирішальним чинном залежить від самої людини, де його центральну ланку становить її позитивно-гармонійна Я-концепція (О. Є. Гуменюк). З позицій вітакультурної парадигматики поняття «самоздійснення» змістовно вказує на постійний рух-поступ у бік ускладнення, відкриття нових вимірів буття, що дозволяють універсумно зорієнтованій особистості виявляти у світі нові горизонти ковальної екзистенційності. За цих внутрішніх умов актуалізоване життя самої — це і процес самоздійснення, причому, щохвилинного іманентно сущого. Тоді власними ресурсами організації самопоступу людини, його системного самоспричинення є здатність задіяти саме універсумний чинник як першопричину реалізації себе в іпостасях творця, виконавця, цінителя та експерта своєї життєдіяльності у цілому, де позитивна Я-концепція відіграє центральну інтегративну роль.

Я-концепція, як відомо, — глибинне утворення внутрішнього світу людини (самосвідомості) і зовнішнього соціального всесвіту (свідомості), що висвітлює уявлення особистості про себе та її здатність до позитивної взаємодії з довкіллям. Це не тільки особливості самобачення, а й учинкового проживання і творення найближчого соціуму і власного Я, тому становить важливий згусток чинникових детермінант самоактуалізації дорослого. Оскільки вона накладає відповідний (позитивний, нейтральний чи негативний) відбиток на всі поведінкові дії особи, то завдяки їй розширюється, або обмежується вчинкове поле її самоактуалізації. У своєму розвитковому підсумку Я-концепція знаменує вчинок самопізнання, який свідчить про здійснення акту утвердження і становлення власного Я, набування нових властивостей та духовне самоплекання своєї універсумної сутності [2, С. 225].

Зважаючи на цілісність Я-концепції, усі компоненти якої, хоча й володіють відносною самостійною логікою розвитку, тісно взаємозв'язані та взаємоспричинені. Її структура складається із сукупності таких складових: когнітивної або Я-образ, котрий характеризує зміст уявлень людини про себе; емоційно-

оцінкової або Я-ставлення, що виявляється у самооцінці; поведінкової (Я-поведінка), які є проявами перших двох компонентів у реальній поведінці; та спонтанно-духовної (Я-духовне) — розширює внутрішні горизонти її духовного самовдосконалення. Відповідно три перших елементи розглядаються в інтеракціоністичному підході Р. Бернса [1], останній обґрунтовано у вітакультурній парадигмі О. Є. Гуменюк [2], а у сукупності вони утворюють позитивно-гармонійну Я-концепцію, та сприяють наповненню людини універсумним потенціалом. Крім того, ці самісні утворення оптимізують адаптаційний процес, підвищують самоефективність, систематизують попередній досвід, забезпечують розгортання творчої активності особи й утворюють психологічний самозахист, що закономірно посилює тенденцію її самоактуалізації. Саме тому позитивна Я-концепція є засадничою внутрішньою умовою розвитку досконалої особистості, вона створює психодуховний клімат самоактуалізації.

Вдамося до реінтерпретації змісту теоретичної моделі позитивно-гармонійної Я-концепції, запропонованої О. Є. Гуменюк [див. 2]. Передусім когнітивна складова (Я-образ) охоплює переконання, які характеризують неповторність кожного. Вони можуть бути як обґрунтованими, так і необґрунтованими. У зв'язку з цим набуває актуальності одвічне питання про те, чи може людина пізнати саму себе, наскільки об'єктивна її самооцінка. Водночас треба враховувати, що всяка установка — не віддзеркалення об'єкту самого по собі, а систематизація минулого досвіду взаємодії суб'єкта з об'єктом. Тому знання людиною самої себе не може бути ні вичерпним, ні вільним від оцінних характеристик і суперечностей. Все це свідчить про динамічність сукупності самоустановок, котрі іноді коливаються під впливом життєвих обставин і соціокультурних умов. Але позитивно-гармонійна Я-концепція передбачає відносну стійкість позитивного Я-ставлення, позитивне ставлення до життя загалом, наявність високої самоповаги та прийнятний Я-образ.

Варто зауважити, що зміст образу Я складається на основі співвідношення власних властивостей особи з мотивом її діяльності. Існування внутрішніх перешкод, їх протидія в реальному або уявному вчинку стає основою саморефлексії — головною складовою сенсу Я, відображає міру розвитку в людини почуття самоповаги, високий рівень домагань, емоційну стійкість, відчуття власної цінності і позитивного ставлення до усього того, що входить у сферу її Я. Прояв та усвідомлення позитивного ставлення до себе природно розширює вчинкове поле самоактуалізації дорослої людини.

Важливе значення відіграє зіставлення змісту образу Я-реального з Я-ідеальним, адже останній відіграє роль внутрішнього критерію відчуття власної гідності кожного. Але адекватна самооцінка є першопричиною для здійснення ефективної життєдіяльності. Інтеріоризація очікувань та оцінки зовні (коло значущих інших або референтна група), виявляється у здатність до самозвітування і до винесення відносно самостійної, довшеної самооцінки. Значущість має й механізм самоототожнення, за яким людина оцінює успішність своїх дій та отримує задоволення від власного вибору. Переживання, що гармонують з Я-концепцією та ціннісними орієнтаціями особи, усвідомлюються і сприймаються Я, але переживання, які конфліктують із Я, не допускаються до усвідомлення й до їх адекватного відображення. Тому людина, котра самоактуалізується, прагне до реалістичного сприйняття себе і своїх взаємин з іншими, внутрішньо відкрита до співпереживань, завдяки цьому відносно незалежна від

численних механізмів психологічного захисту, бере відповідальність за власну поведінку, моральні вчинки і справу життя.

Поведінкова складова Я-концепції полягає у потенційній поведінковій реакції, котрі, активізуючись, спричиняють конкретні вчинкові дії, які можуть бути викликані образом Я і самооцінкою. Всяка установка — це емоційно забарвлене переконання, пов'язане з певним об'єктом. Особливість Я-концепції полягає в тому, що, як і в комплексі установок, об'єктом в даному випадку є сам її носій. Завдяки цій самоспрямованості всі емоції й оцінки, пов'язані з образом Я, є дуже сильними і стійкими, що чинить дуже сильний вплив на діяльність людини, її поведінку, вчинки, взаємини з оточенням. Але, лише здійснюючи вчинкові дії, особа спроможна наблизити Я-реальне до Я-ідеального, досягти бажаної мети, вищою рівня буття, у якому констатується справжнє Я та здійснюється психодуховно узумовлена самоактуалізація.

Спонтанно-духовна складова Я-концепції (Я-духовне) — це складне інтегральне утворення духовного світу людини, яке є джерелом діянь та реальних змін, шляхом здійснення духовного зростання-розвитку, духовного самовдосконалення, котре закономірно сприяє реалізації всього кращого, що закладено в людський природі. Вона дає відчуття повноти, краси й насиченості життя за принципом «тут — тепер — повно — назавжди» [2]. Така людина любить себе, закохана у життя й відверто поділяє з іншими, те ким вона є. Водночас духовність — це не зовнішній продукт культури, а істинне осердя людини, котре бере початок у глибинах несвідомого. Безперечно, пробудження духовності у глибинах несвідомого Я задовольняє основоположні принципи самоорганізації духовної сфери універсума і становить надійний фундамент його душевного світу. Здійснюється актуалізація спонтанно-духовної складової Я-концепції через такі психодуховні форми, як віра, честь, краса, істина, справедливість, любов тощо [2, С. 262].

Відтак самореалізація Я-духовного передбачає екзистенційну акмедрілість, наближає людину до універсального ідеалу, спонукаючи до творення добра, пізнання себе і самовдосконалення. Це той момент у психодуховному розвитку, коли внутрішнє, вічне переважає над зовнішнім, минулим, коли виникає бажання і спроможність здійснити прекрасне — помислити, відчутти, пройти життєвий шлях, себто коли особа переживає миттєвості щастя. О. Є. Гуменюк підкреслює, що природне переважання спонтанно-духовної складової цілісної структури Я-концепції гармонійно взаємодоповнює когнітивну (Я-образ), емоційно-оцінкову (Я-ставлення), вчинково-креативну (Я-вчинок) складові та ієрархічно надбудовується над ними у вигляді духовного Я, виявляючи собою гармонійність і самодостатність особи [2, С. 263]. Саме тому у самосвідомості особистості вибудовуються необхідні внутрішні умови задля повноти самоактуалізування.

Цікавий є процес персоніфікації, який обґрунтовано А. Б. Орловим [7]. Персоніфікація — це прагнення бути самим собою, безупинне усвідомлення і досягнення власного Я, прийняття людиною себе як унікальної сутності, автентичність. Персоніфікована особистість або «лик» є гармонійними «внутрішніми» мотиваціями і буттєвими цінностями, справжнє самоототожнення означає постійний пошук відповіді на питання «Хто Я?», внутрішню роботу по самодослідженню, «прагнення розібратися в різноголосі субособистостей і розчути кризь нього найбільш чисті неспотворені послання сутності, внутрішнього Я, утілюючись в «лик»» [7, С. 523]. Як відмічає В. А. Петровський «у вирішенні завдань самоактуалізації людина ви-

ходить з уже досягнутого уявлення, яке склалося, про себе і про свої можливості. Проте, реалізуючись у діяльності, котра активізує надмірні потенційні можливості, вона постійно виходить за рамки початкових уявлень про себе, здійснюючи розширене відтворення образів власного Я» [4, С.147]. Відтак у процесі самоактуалізації людина постійно прагне трансформувати Я-реальне в Я-ідеальне, розширює свої спроможності та збільшує досягнення на шляху самовдосконалення.

Всі психологічні явища не просто перебувають у взаємодоповненні між собою, а й у взаємопроникненні одне в одне у внутрішньому світі людини. Саме позитивно-гармонійна Я-концепція надає максимальну спроможність самотворення власного індивідуального світу універсума у злагоді із Всесвітом, набуваючи ресурс для саморозвитку через розкриття багатогранності свого Я. Тому позитивні зміни Я-концепції особистості сприяють легкому розв'язанню особистих проблем і задач. Відтак, пізнаючи себе і навколишній світ, вона більш повно розвиває свої природні нахили й здібності, обирає ціннісні орієнтації життєвого шляху, тобто систематично ситуаційно самоактуалізується.

Позитивно-гармонійна Я-концепція є активним джерелом самотворення власного індивідуального світу Я людини, виступаючим в чотирьох функціонально-рольових аспектах, а саме як: а) засіб забезпечення внутрішньої узгодженості, б) чинник інтерпретації досвіду, в) сукупність очікувань, г) самоорганізація духовної сфери людини як універсума. До основних її функцій належать регуляція, адаптація, захист, домагання, репрезентація, вдосконалення. При цьому актуалізація позитивного потенціалу Я-концепції відбувається через формат стійкого внутрішньо узгодженого, позитивного ставлення особистості до себе, через її самоповагу, прийняття себе, відчуття власної цінності в усіх аспектах життєдіяльності (фізичному, соціальному, розумовому, емоційному, духовному). Тому Я-концепція зрілої людини, на думку Г. Олпорта, відрізняється широтою охоплення різноманітних інтересів, її задіяння до мережива соціальних стосунків, а відтак стає підґрунтям дієвого самотворення універсумної суті, коли особа живе за для того, щоб відкрито виявляти й примножувати все найкраще та найглибиніше у собі (помисли, відчуття, екзистенції, взаємини, творчий екстаз).

Спроможність до самотворення є іманентною характеристикою особистості, становить її родову потребу, «буттєве коріння» якої знаходиться у власній неповторності, непересічності, у самій екзистенційності «тут і тепер» існуванні як відповіді на дарунок життя. Отож самотворення — це також онтологічна категорія, з допомогою якої усвідомлюються альтернативи та перспективи збереження і розвитку буття людини як вищої цінності. Екзистенція творчості завжди спрямована на зовнішній світ і має відношення до природних вимірів універсумного повсякдення індивідуальності. Зміна світу свого Я перебуває не в ланцюжку причинно-наслідкових зв'язків, не у предметному світі, а у відповідно до пізнавальних здібностей і сили духу людини. Коли йдеться про самотворення як вершину самоактуалізації, то розмежування на геніальність і талант є доречним, оскільки розвиток себе до рівня універсума потребує творчого натхнення, піднесення, особливої зібраності, діяння всупереч обставинам, задуму, активізації психічних сил, що є споконвічною пізнавальною здатністю людини, її абсолютним обов'язком. У цьому разі взаємодія та спілкування з нею — яскраве переживання, за яким наявна індивідуальна, неповторна, могутня сила розуму і духу. Звідси самотворення — це своєрідний закон людства, в цілому та всеохопне зусилля масової думки безпосередньо стверджувати одиничне, особливе і загальне у багатопроблемному мінливому світі.

Самотворення відбувається й усвідомлюється особою як натхненний процес самовдосконалення, як вміння акумулювати резерви власного психодуховного розвитку, актуалізувати потенційний зміст своєї самосвідомості, створювати нові смислоформи на матеріалі світу у самому собі, розширюючи сферу екзистенційного. Його результатом є різноманіття векторів самореалізування особистості не тільки як професіонала, виконавця соціальних ролей, а й як універсума в усій його смисложиттєвій безмежності. З позицій вчинкової парадигми, самотворення розгортається як циклічне творення себе у напрямку вдосконалення та гармонізації власного буття і стосунків з навколишнім довкіллям, причому без «своєцентризму» (Г. Батищев), а також у конструюванні навколишнього світу. В результаті такого довершеного акту творіння оновлена змінена людина взаємодіє із змістовно збагаченим світом, що становить передумову для наступного акту творіння. У такий спосіб самотворення та творення світу взаємозв'язані й взаємоспричинені. Водночас самотворення — це внутрішня робота особистості з окультурення себе, котра визнається основним життєвим орієнтиром її дійсної самореалізації, що забезпечує підтримку повної ідентичності та є підґрунтям духовного змужніння, доручення її як індивідуальності до системи соціокультурних практик в ситуаційних діяннях співтворчості.

Самовираження людини як універсума зосереджується у внутрішніх досягненнях, в певних індивідуальнісних трансформаціях, які неочевидні оточуючим, але для неї вони надважливі, тому що становлять центральний зміст самотворення свого життя в цілому, вказують на канали вчинкового самореалізування у відваженій позиції творця. Зріла особистість — це перше за все практичне втілення своїх життєвих програм, причому в тому стилі, який вона вважає своїм, і в освоєнні цього стилю, що відбувається в актах взаємопроникнення особи і світу. Коли зовнішній світ сприймається як розгорнутий та зручний для неї, так що відбуваються події й процеси, які вимагають саме тих рис характеру, якими вона наділена, то в кінцевому підсумку виявляється, що все, що було в минулому житті, важливо. Звідси головна характеристика самотворення: це передусім самопродукування і саморозвиток людини як особистості, індивідуальності та універсума на шляху до самореалізації, до належного, головне через суще та бажане, що охоплює зміну горизонтів її дійсності і вчинення під час створення матеріальних і духовних цінностей, нових прогресивних форм управління, технік виховання та інших продуктів самореалізування.

Конструкт самореалізація інтегрує у собі психічний стан, процес та властивість, котрі важко відокремити один від одного. А це означає, що самореалізація є перманентним станом високорозвиненої людини — універсума, якій властиві певний рівень самосвідомості, самопізнання, самовизначення, саморефлексії, а головне, що вона досягнула високого рівня самотворення як пикове переживання моментів єднання всіх власних внутрішніх сил і потенцій. Якщо людина вийшла на рівень духовного універсумного розвитку, то, якою б вона діяльністю не займалась, усе ж має місце синтез всіх її сутнісних спроможностей, прояв усіх унікальних особливостей у справах життя, професійному та особистому повсякденні. Засадничою внутрішньою передумовою тут є самоактивність, яка задає психодуховну енергетику самоактуалізації, сприяє волевиявленню і наполегливості у досягненні поставлених цілей, розширює самісні горизонти здатності до рефлексії та саморефлексії, уможливорює ефективну саморегуляцію діянь та емоцій, актуалізує психодуховні форми самоствердження — свободу, відповідальність, самостійність, вірність тощо.

До психологічних умов, які сприяють успішності самореалізації, відносяться високорозвинені психічні пізнавальні процеси, згарманізовані властивості особистості, благодатно спрямовані психоемоційні стани. З іншого боку, активізують екзистенційні ресурси й соціальні детермінанти, тобто різноманітні інститути соціалізації, що забезпечують соціально-рольові позиції учасникам, які пришвидшують чи сповільнюють самореалізаційні процеси-акції. Очевидно, що соціальні умови здатні змінити лише способи задоволення потреб дорослої людини, а власне свій самоактуалізаційний потенціал вона може виявити лише у творчості, любові, віруванні, свободі вчинення.

Серед форм самореалізації науковці виокремлюють зовнішню і внутрішню. Зовнішня спрямована на самовираження людини у різних сферах життєдіяльності — в коханні, родині, професії, творчості, спорті, мистецтві, навчанні, політичній та громадській діяльності та ін. Внутрішня самореалізація сприяє духовному зростанню особистості, забезпечуючи розвиток її універсального потенціалу. Її психологічна особливість як інтегрального стану-процесу полягає в тому, що, задовольняючи її в одиничних актах діяння та вчинення (наприклад, здійснення проекту, створення художнього твору, перемога у спорті), особа ніколи не може задовольнити потребу в самореалізації та самореалізуватися повністю. Вона, досягаючи своїх життєвих цілів, знаходить своє місце не тільки у системі суспільних зв'язків і відносин, й у самісному вимірі свого психічного життя, а відтак конструює певну модель самореалізації, її конкретні форми, способи, види, техніки, засоби та інструменти. Саме за цих обставин у процесному перебігу внутрішньо вмотивованої самореалізації виявляється й отримує розвиток багатогранна людська універсальність. А це дає як теоретичні, так і методологічні підстави виокремлювати та вивчати універсальний чинник самоактуалізації, що формовується у складному структурно-функціональному наповненні позитивно-гармонійної Я-концепції.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У внутрішньому психодуховному поступі від самоактуалізації до самореалізації людина свідомо впорядковує свою, переважно пізнану, архітектоніку — суб'єкту, особистісну, індивідуальнісну. Тому актуалізовані процеси самовдосконалення, спрямовані на підвищення якості впорядкованої структури її сутнісних сил, сприяють послідовному зближенню їх для задоволення найзагальнішої у певний момент потоку повсякдення потреби. Водночас дієвість універсального чинника самоактуалізації визначається повнотою наявності параметрів розвиткового самоспричинення, а саме життєвої енергії, ситуаційної самореалізації, позитивного самоставлення, смисложиттєвої орієнтованості та позитивно-гармонійного функціонування Я-концепції. Максимальне впорядкування психодуховної самоорганізації Я досягається під час такої самоактуалізації, котра на кожному рівні самісної екзистенції здійснюється як сила чи потреба життя, психічний стан, процес, риса характеру, та як відповідний їм результат — як самореалізація власної універсальної величі серед достойників людства в усій його багатогранності. Отже, всі вищезазначені складові універсального чинника самоактуалізації взаємозв'язані і взаємоспричинені між собою, більш того, наявна їх інтегрованість, узгодженість, внутрішня впорядкованість. Причому формуються вони поступово — шляхом структурно-змістового ускладнення внутрішнього світу людини як суб'єкта, особистості, індивідуальності та універсума. Останній творить і змінює себе сам, свій життєвий світ у напрямку вищого рівня буття — здійснення самоактуалізації як повновагомого самореалізування. Саме емпірична перевірка достовірності одержаних результатів теоретико-методологічного дослідження визначає перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Список використаних джерел та літератури

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Роберт Бернс; [пер. с англ.]. — М.: Прогресс, 1986. — 421 с.
2. Гуменюк О. Є. Психологія інноваційної освіти: теоретико-методологічний аспект: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. — Тернопіль: Економічна думка, 2007. — 385 с.
3. Ковальова Т. Є. Теоретико-методологічне обґрунтування інтегральної концепції самоактуалізації в сучасній психології / Тетяна Євгенівна Ковальова // Психологія і суспільство. — 2010. — № 2. — С. 140—163.
4. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъективности / Вадим Артурович Петровский. — Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. — 512 с.
5. Психологія і суспільство: Спецвипуск, присвячений 85-ій річниці з Дня народження Володимира Андрійовича Роменця. — 2011. — № 2. — С. 190.
6. Психологія вчинку: Шляхами творчості В. А. Роменця: зб. ст. / упоряд. П. А. М'ясоїд; відп. ред. А. В. Фурман. — К.: Либідь, 2012. — 296 с.
7. Райгородский Д. Я. Психология личности: в 2 т. Т. 2: Отечественная психология. В 2-х тт Т:2 Учебное пособие для ВУЗов Психология личности. Т.2. Хрестоматия /Д. Я. Райгородский. — Самара: Бахрах — М, 2008. — 544 с.
8. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности: [уч. пос. для вузов] / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. — М.: Школа-Пресс, 1995. — 384 с.
9. Фурман А., Ковальова Т. Категорійна матриця взаємозв'язку образів суб'єктивної реальності і психологічних чинників самоактуалізації дорослого / А. В. Фурман, Т. Ковальова // Психологія і суспільство. — Тернопіль, 2011. — № 4. — С. 42—51.

References

1. Berns R. Razvitiye Ya-kontseptsii i vospitanie / Robert Berns; [per. s angl.]. — M.: Progress, 1986. — 421 s.
2. Gumenyuk O. E. Psihologiya innovatsiyanoi osviti: teoretiko-metodologichnyi aspekt: [monografiya] / Oksana Evstahievna Gumenyuk. — Ternopil: Ekonomichna dumka, 2007. — 385 s.
3. Kovalova T. E. Teoretiko-metodologichne obgruntuvannya integralnoi kontseptsiyi samoaktualizatsiyi v suchasnyi psihologiyi / Tetyana Evgenivna Kovalova // Psihologiya i suspilstvo. — 2010. — № 2. — S. 140—163.
4. Petrovskiy V. A. Lichnost v psihologii: paradigma sub'ektivnosti / Vadim Arturovich Petrovskiy. — Rostov-na-Donu: Feniks, 1996. — 512 s.
5. Psihologiyaii suspilstvo: Spetsvipusk, prisvyacheniy 85-iy richnitsI z dnya narodzhennya Volodimira Andriyovicha Romentsya. — 2011. — № 2. — S.190.
6. Psihologiya vchinku: Shlyahami tvorchosti V. A. Romentsya: zb. st. / uporyad. P. A. M'yasoyid; vidp. red. A. V. Furman. — K.: Libid, 2012.— 296 s.
7. Raygorodskiy D. Ya. Psihologiya lichnosti: v 2 t. T. 2: Otechestvennaya psihologiya. V 2-h tt T:2 Uchebnoe posobie dlya VUZov Psihologiya lichnosti. T.2. Hrestomatiya /D. Ya. Raygorodskiy. — Samara: Bahrah — M, 2008. — s. 544.
8. Slobodchikov V. I. Osnovy psihologicheskoy antropologii. Psihologiya cheloveka: Vvedenie v psihologiyu sub'ektivnosti: [uch. pos. dlya vuzov] / V. I. Slobodchikov, E. I. Isaev. — M.: Shkola-Press, 1995. — 384 s.
9. Furman A., Kovalova T. Kategoriynna matritsya vzajemov'yazku obraziv sub'ektivnoyi realnosti i psihologichnih chinnikov samoaktualizatsiyi doroslogo / Anatoliy V. Furman, Tetyana Kovalova // Psihologiya i suspilstvo. — Ternopil, 2011. — № 4. — S. 42—51.

Т. Е. Ковалева

преподаватель кафедры психологии и мониторинговых исследований, Крымский республиканский институт последиplomного образования (г. Симферополь), соискатель РВУЗ «Крымский гуманитарный университет» (г. Ялта)

УНИВЕРСУМНИЙ ФАКТОР САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ВЗРОСЛОГО**Резюме**

Аргументируется универсумний фактор самоактуалізації личности в период взрослости, который является сложным интегральным и дифференциальным конструктом. Выделены и обоснованы основные его составляющие с соблюдением требований юнгианского принципа кватерности, такие как самоосуществление, позитивная Я-концепция, самосозидание и самореализация. Самоосуществление является первопричиной указанного психологического явления, которое вызывает открытие новых измерений бытия человека, позитивная Я-концепция формирует основополагающие внутренние условия самоактуалізації, самосозидание есть процесс самосовершенствования, умения аккумулировать резервы собственного психодуховного развития, самореализация раскрыта как перманентное состояние-результат единения всех внутренних сил и потенцій человека (универсума).

Ключевые слова: универсумний фактор самоактуалізації, самореализации, позитивная Я — концепция, самосозидание и самореализация.

T. Kovaleva

lecturer in psychology and monitoring studies
Crimean Institute of Postgraduate Education (Simferopol)
Competitor RVUZ «Crimean University of Humanities» (Yalta)

SELF-ACTUALIZATION UNIVERSUMNY FACTOR ADULT**Abstract**

Argued universumny factor of self-actualization in adulthood, which is a complex integral and differential construct. Identified and justified by its main components in compliance with the Jungian principle of quaternions, such as self-fulfillment, positive self-concept, self-creation and self-realization. Self-realization is the root cause of this psychological phenomenon that causes the opening of the new dimensions of human existence, a positive self-concept forms a fundamental condition for the internal self-actualization, self-creation is a process of self-improvement, the ability to accumulate reserves of its own psycho-spiritual development, self-realization is revealed as a permanent condition is the result of the unification of all the internal forces and potentials rights (the universe).

Keywords: universumny factor of self-actualization, self-realization, positive self-concept, self-creation and self-realization.

Стаття надійшла до редакції 9.09.2013